

Dr Đorđe N. Lopičić

PREDGOVOR
knjizi
**Dr David Albala – Specijalni delegat pri
Jugoslovenskom Kraljevskom poslanstvu
u Vašingtonu 1939-1942**

Proučavajući i istražujući diplomatske spise Jugoslovenskog kraljevskog poslanstva u Vašingtonu od 1919. do 1945. godine u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, naišao sam na spise dr Davida Albale. To je, ustvari, 12 izveštaja koje je dr David Albala pisao iz jugoslovenskog poslanstva u Vašingtonu knezu namesniku Pavlu Karađorđeviću i ministru inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije Aleksandru Cincar-Markoviću u vremenu od 1. februara 1940. do 8. februara 1941. godine.¹ Odmah sam uvideo da se radi o vrlo interesantnim spisima, koji doprinose utvrđivanju istine o sudbonosnim događajima vezanim za događaje u Jugoslaviji neposredno pred početak agresije nacističke Nemačke i Italije na Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine.

Svakako treba reći o samoj ideji ove poverljive misije u SAD. Naime, tadašnja Kraljevina Jugoslavija je naoružanje za svoju vojsku nabavljala najviše iz Čehoslovačke, a neznatni deo iz Francuske, Nemačke, Belgije i Italije. Međutim, u to vreme Čehoslovačka više nije postojala, Nemačka, Francuska, Engleska i Italija su bile u ratu, tako da od tih država se nije moglo kupovati oružje. Sovjetski Savez nije prodavao oružje, jer se je i on naoružavao pošto je uvideo da predstoji rat u Evropi. Kao što je poznato, u to vreme nisu postojali diplomatski odnosi između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, tako da nije dolazila u obzir kupovina oružja. Tako jedino su ostale SAD, koje su tada bile neutralne, ali kao država sa ogromnim potencijalom proizvodnje oružja.

Zato je ideja kneza namesnika Pavla Karađorđevića o kupovini naoružanja za vojsku Kraljevine Jugoslavije od SAD bila sasvim realna i opravdana. Zbog čitave političke situacije u Jugoslaviji, kao i zbog velikog političkog i privrednog pritiska Nemačke i Italije na Jugoslaviju da se prikloni silama osovine, Knez Pavle je ovu misiju zamislio kao strogo poverljivu iz više razloga. Pre svega, zbog unutrašnjih političkih prilika u Jugoslaviji, gde se pojedinim političkim partijama ne bi svidela ova misija, kao i zbog međunarodne političke situacije, prvenstveno odnosa sa Nemačkom i Italijom. Pritisak na Jugoslaviju i kneza Pavla pored Nemačke i Italije vršile su i Engleska i SAD, jer su smatrale da je jugoslovenska neutralnost nezadovoljavajuća. Engleska je čak tražila da Jugoslavija prva napadne Italiju u Albaniji, gde bi snabdela italijanskim ratnim materijalom koje Englezi nisu mogli da isporuče. Ni Engleska ni SAD nisu davale bilo kakve garancije za vojnu pomoć, sem nekakvih maglovitih obećanja.²

¹ Navedeni izveštaji nalaze se u Arhivu Jugoslavije: Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije Fond 371. fascikla F-5

² Dr Srđa Trifković: Pritisak Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, Beograd, 2003., Zbornik radova okruglog stola «27. mart 1941.: Knez Pavle u viorima evropske politike», str. 109.-110.

Dr Davida Albalu je u specijalnu misiju u SAD poslao lično knez Pavle Karađorđević. Misija je imala strogo poverljiv karakter, pre svega radi dobijanja zajma za nabavku naoružanja za jugoslovensku vojsku, kao i o obaveštavanju američkih uticajnih ličnosti o Jugoslaviji, njenom političkom stavu, njenim odnosima sa susedima i drugim državama u vezi sa ratom u Evropi. Povreljivost ove misije ogleda se i u činjenici da o toj misiji nije bio obavešten ni tadašnji opunomoćeni ministar u Vašingtonu Konstantin Fotić, koga je o cilju svoje misije dr Albala obavestio tek kada je stigao u Vašington. Za ovako važnu i poverljivu misiju knez Pavle Karađorđević je sa razlogom odredio dr Davida Albalu. Pre svega, glavni razlog je bio taj što je dr Albala već bio u SAD u periodu od 1917. do 1918. godine kao član Srpske vojne misije i tada obavio uspešno svoje zadatke, i da u SAD ima širok krug poznanstava i prijatelja, naročito među uticajnim američkim političarima, bankarima, javnim radnicima, novinarima i američkim Jevrejima. Dr Albala je bio prijatelj kneza Pavla, koji je u njega imao neograničeno poverenje da će moći da izvrši jedan ovakav važan, značajan i poverljiv zadatak. Zatim, dr Albala je bio vrhunski intelektualac, narodni trubun, dobar govornik, govorio je nekoliko stranih jezika, bio je nadasve pošten čovek i provereni srpski patriota iz predhodna dva balkanska i Prvog svetskog rata.

Jugoslavija je početkom 1939. godine pokušavala od Engleske i SAD da obezbedi kredite, da bi se smanjila ogromna ekonomska zavisnost od Nemačke. Međutim, ovi zahtevi za kredite ni u Engleskoj, ni u SAD nisu odobreni. Maja 1939. knez Pavle je lično u Parizu preneo ambasadoru SAD u Parizu Bulitu zahtev za američko naoružanje za jugoslovensku vojsku. Ni od ovog zahteva nije bilo ništa. Nisu vredeli ni zahtevi i urgencije prilikom poseta kneza Pavla Londonu. Englezi si samo spominjali nekakve besmislene političke kredite, koji nikada nisu realizovani. U SAD je odbijen izvoz oružja kao i traženi krediti. Čak su SAD navele da „državni sekretarijat inostranih poslova ne vidi u ovom trenutku što bi takvi krediti bili odobreni“.³

Kao što smo napred naveli, glavni zadatak dr Albale u ovoj poverljivoj misiji bio je dobijanje zajma za naoružanje jugoslovenske vojske, kako dr Albala navodi u svom prvom izveštaju knezu Pavlu Karađorđeviću i Ministru inostranih poslova dr Aleksandru Cincar-Markoviću od 1. februara 1940. godine: „... **b/ potpomoći dosadašnje napore učinjene ovde u cilju dobijanja zajma-kredita za upotpunjavanje našeg naoružanja modernim oružjem (brzi aeroplani, ataviionski i anti tenkovski topovi).**“ Iz ovog kratkog navoda se osnovano zaključuje da je u pitanju odbrambeno oružje, kojim će se jugoslovenska vojska braniti i suprostaviti stranim agresorima.

Ova poverljiva misija dr Davida Albale u SAD doprinosi utvrđivanju sasvim druge slike o knezu Pavlu Karađorđeviću. Naime, poznato je da je pučistička vlada generala Dušana Simovića, podstaknuta iz Engleske, kneza Pavla sa porodicom proterala preko Grčke i Egipta u Keniju, gde su ostali sve do 1948. godine. Zbog potpisivanja Trojnog pakta i tada je knez Pavle potpuno neopravdano proglašen za izdajnika Jugoslavije i saveznika, nemačkog čoveka, narodnog neprijatelja i ratnog zločinca. Čak i u engleskom parlamentu knez Pavle je naznačen kao kvisling, da je lično fašist, da je hteo da uzurpira krunu i da je ljubomoran na kralja Petra i sl.⁴ Englezi su zaboravili da su

³ Dr Srđa Trifković: Pritisak Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, Beograd, 2003., Zbornik radova okruglog stola „27. mart 1941.: Knez Pavle u viorima evropske politike“, str. 101.-103.

⁴ Nil Balfur: Knez Pavle Karađorđević, Beograd, 2003., Zbornik radova okruglog stola „27. mart 1941.: Knez Pavle u viorima evropske politike, str. 24.-26.

Nevil Čembrlen i Adolf Hitler sastajali četiri puta 1938. godine, i da su Čembrlen i Hitler zaključili zajedničku deklaraciju o „većitom miru“ između Engleske i Nemačke 9. oktobra 1938. godine. Zatim, sramni sporazum o komadanju Čehoslovačke sklopljen u Minhenu 30. septembra 1938. godine, gde su bili prisutni: u ime Engleske Nevil Čembrlen, Francuske Edvar Daladje, Nemačke Adolf Hitler i Italije Benito Musolini. Treba spomenuti i Sovjetsko-nemački ugovor o nenapadanju od 23. avgusta 1939. godine, koji su u Moskvi potpisali Ribentrop i Molotov.⁵ Prema tome, iz napred navedenih činjenica, Engleska, koja je isključivo gledala svoje interese na Balkanu, imala je najmanje prava da kritikuje kneza Pavla Karađorđevića.

Komunistička vlast je posle 1945. godine nastavila sa tom ocenom, koja je trajala sve do devedesetih godina dvadesetog veka.

Već u januaru 1945. godine u Beogradu, Potpretsedništvo Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije pripremalo je nacrt odluke o proglašenju kneza Pavla Karađorđevića ratnim zločincem i konfiskovanju njegove imovine.

Na navedeni nacrt odluke Povereništvo pravosuđa Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije je dalo svoje mišljenje. Sa pravnog aspekta ovo mišljenje je dosta značajno, važno i interesantno, zasnovano na činjeničnom stanju, postojećem zakonodavstvu i pravnoj argumentaciji, pa ga zato navodimo:

„Postupci Pavla Karađorđevića, izneti u izveštaju Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, ne bi se mogli smatrati kao izvršenje dela izdaje po krivičnom zakonu. Jedini propis koji bi dolazio u obzir bio bi čl. 103. K. Z. koji glasi: Ko povereni mu državni posao sa kakvom stranom vladom ili njenim opunomoćenikom svrši na štetu Kraljevine Jugoslavije kazniće se robijom. Ako je delo učinjeno iz nehata, učinilac će se kazniti zatvorom.

No i pod ovaj propis teško bi bilo podvesti radnje Pavla Karađorđevića, jer su svi njegovi postupci, a naročito pristupanje Trojnom paktu, ozakonjeni, te bi se mogao istaknuti jak pravnički prigovor, da se ne može smatrati da su postupci Pavla Karađorđevića išli na štetu Kraljevine Jugoslavije, kada su im postupci odobreni po zakonu. U pogledu ovog propisa istaknuto je još i ranije da će on teško doći do primene, pošto je redovno slučaj da poslovi sa stranim državama zavisni od ratifikacije.

U Krivičnom zakonu dakle ne bi trebalo tražiti osnov za oglašavanje Pavla Karađorđevića izdajnikom, a još manje ratnim zločincem, pošto takav naziv izvršioca krivičnog dela nije ni postojao.

Odlukom AVNOJ-a od 30. XI 1943. obrazovana je Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Cilj je ove Komisije da utvrđuje odgovornost, pronalazi i privodi kazni 'sva lica odgovorna za zločine koje su u Jugoslaviji počinili i čine u toku rata okupatori i njihovi pomagači'.

Dela Pavla Karađorđevića prema tome kao lica, koje pobeglo iz zemlje pre okupacije ne bi mogla da budu predmet izviđanja pred Komisijom za utvrđivanje zločina i njegovih pomagača.“⁶

⁵ Istorija diplomatije, sveska treća, diplomatija i periodu priprema Drugog svetskog rata (1919.-1939.), u redakciji akademika V. P. Potemkina, Beograd, 1951., str. 542.-555., 586.

⁶ Arhiv Jugoslavije Fond 110. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Inv. Br. 216.; Miodrag Janković: Knez Pavle od lepote do istine, Beograd, 2004., str. 252.-253.

Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača nije uvažila navedeno pravno mišljenje Povereništva pravosuđa, koje je sa pravnog aspekta korektno. Posebno što je u to doba u vreme tzv. revolucionarne pravde nepoznati pisac (ili pisci) ovog mišljenja imao veliku hrabrost da napiše ovakvo pravno mišljenje koje će se kositi sa zvaničnom politikom u rešavanju ovog slučaja. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača donela je 17. septembra 1945. godine odluku o proglašenju kneza Pavla Karađorđevića za ratnog zločinca. U kratkom opisu i kvalifikaciji zločina se navodi: Izdaja naroda, Gaženje Ustava, Sabotaža naoružanja i pripreme zemlje za rat, Razbijanje jedinstva naroda Jugoslavije, Priprema agresivnog rata.⁷

Ne treba mnogo objašnjavati da je ova odluka Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača isključivo politička odluka. Jer, knez Pavle Karađorđević sa porodicom je bio proteran iz Jugoslavije u Keniju pre okupacije Jugoslavije, gde je ostao sve do završetka okupacije Jugoslavije. Prema tome, nije mogao ni fizički da izvrši bilo kakav ratni zločin. Pošto je bio interniran i bio u potpunoj izolaciji od spoljnog sveta, nije imao bilo kakvu komunikaciju sa bilo kojom vojnom organizacijom ili vojnom formacijom u Jugoslaviji za vreme okupacije 1941.-1945. godine, da bi eventualno davao nekakva naređenja i slično što bi se moglo okvalifikovati kao ratni zločin.

Posebno je apsurdna konstatacija i kvalifikacija „Sabotaža naoružanja i priprema zemlje za rat“. Slanje dr Davida Albale u SAD radi dobijanja kredita radi naoružanja jugoslovenske vojske za odbranu zemlje od pretstojeće ratne opasnosti je najbolji dokaz ove besmislene i inskonstruisane optužbe protiv kneza Pavla Karađorđevića.

Predsedništvo Prezidijuma Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije od 8. marta 1947. godine, U. broj 392. donelo je odluku:

“Oduzima se državljanstvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije i konfiskuje celokupna imovina: Petru Aleksandra Karađorđevića, Aleksandru Petra Karađorđevića, Tomislavu Aleksandra Karađorđevića, Andreju Aleksandra Karađorđevića, Mariji Aleksandra Karađorđevića, Pavlu Arsenu Karađorđevića, Olgi Pavla Karađorđevića, Aleksandru Pavla Karađorđevića, Nikoli Pavla Karađorđevića i Jelisaveti Pavla Karađorđevića, sada ovi u inostranstvu“⁸

Tek 27. marta 2001. godine, Zakonom o ukidanju Ukaza o oduzimanju državljanstva i imovine porodici Karađorđević od 8. marta 1947. godine, u članu 1. vraćeno je državljanstvo porodici Karađorđević, uključujući i Pavla Karađorđevića, Olgu Karađorđević, Aleksandra Karađorđevića, Nikolu Karađorđevića i Jelisavetu Karađorđević. U članu 2. se navodi da će uslovi za povraćaj konfiskovane imovine iz člana 1. ovog Zakona biti uređeni posebnim zakonom.⁹

U pogledu povraćaja konfiskovane imovine, prava na naknadu štete rehabilitovanog lica predviđa i Zakon o rehabilitaciji u članu 8., navodeći „urediće se

⁷ Arhiv Jugoslavije Fond 110. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Inv. Broj 3572.; Dokumenti iz istorije Jugoslavije II. Tom Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača iz Drugog svetskog rata, Priređivači Prof. dr Miodrag Zečević, Jovan P. Popović, Beograd, 1998., str. 429.

⁸ Original odluke nalazi se u Arhivu Jugoslavije u Beogradu; Službeni list FNRJ br. 64. od 1. avgusta 1947. godine.

⁹ Službeni list Savezne Republike Jugoslavije broj 9. od 2. marta 2001. str. 4.

posebnim zakonom“.¹⁰ Međutim, sve dosadašnje vlade od oktobra 2000. godine pa do danas su u svojim predizbornim programima, a i kasnije, nebrojeno puta najavljivali donošenje tog famoznog „posebnog zakona“, koji do sada nije donet, niti ima nagoveštaja da će biti donesen. U međuvremenu, nezakonito konfiskovana imovina se i dalje prodaje pod nazivom „privatizacije“, tako da raniji vlasnici nemaju izgleda da dođu do svoje imovine. U istoj situaciji je i imovina kneza Pavla Karađorđevića, Beli dvor u Beogradu i Muzej Kneza Pavla u Beogradu.

Zahtev za rehabilitaciju na osnovu Zakona o rehabilitaciji od 17. aprila 2006. godine kneza Pavla Karađorđevića podnela je kneginja Jelisaveta Karađorđević Okružnom sudu u Beogradu još 2008. godine. Međutim, još uvek nije zakazano ročište u vezi sa ovim zahtevom, iako su ispunjeni svi uslovi da se taj zahtev reši. Koji su razlozi da se ne zakazuje ovo ročište nije nam poznato, ali je činjenica da se u Okružnom sudu u Beogradu na stotine zahteva za rehabilitaciju neopravdano ne zakazuje i ne rešava.

Činjenica je da je i jugoslovenska historiografija za to vreme prihvatila političke ocene zvanične vlasti, i nije se ozbiljnije bavila ličnošću kneza Pavla i okolnostima koje su dovele do potpisivanja Trojnog pakta.

Tek od devedesetih godina dvadesetog veka počinje da se proučava i istražuje problematika potpisivanja Trojnog pakta, kao i ličnost kneza Pavla Karađorđevića. Publikovano je relativno mnogo članaka, rasprava, komentara, prikaza, feljtona i osvrta u raznim časopisima, kao i u dnevnoj štampi. Napisano je nekoliko vrednih i značajnih knjiga, koje navodimo po hronologiji publikovanja, bez davanja ocene ili rangiranja: Nil Balfur, Seli Mekej: *Knez Pavle Karađorđević - jedna zakasnela biografija*, Beograd, 1990.; *Zbornik radova okruglog stola „27. mart 1941.: Knez Pavle u viorima evropske politike“*, Beograd, 2003.; Miodrag Janković: *Knez Pavle od lepote do istine*, Beograd, 2004.; Miodrag Janković, Veljko Lalić: *Knez Pavle istina o 27. martu*, Beograd, 2007. Knjiga Nila Balfura i Seli Mekej izašla je i na engleskom jeziku u dva izdanja: *Paul of Yugoslavia Britain's Maligned Friend by Neil Balfour and Sally Mackay, London, 1980.* drugo izdanje u Kanadi 1996., što je veoma značajno da se inostranstvo upozna životom i radom kneza Pavla. Svakako da su ovi brojni radovi doprineli da se ispravi nepravedna i iskrivljena slika o knezu Pavlu Karađorđeviću koja je postojala od 1941. pa sve do devedesetih godina prošlog veka.

Razume se da se postavlja kao predhodno i ključno pitanje zašto je knez Pavle Karađorđević, koji je proglašen za nemačkog čoveka i izdajnika, poslao u poverljivu misiju u SAD dr Davida Albalu radi kupovine oružja za jugoslovensku vojsku. Sasvim sigurno da to ne bi uradio nemački čovek i izdajnik Jugoslavije i saveznika. Knez Pavle je to uradio kao patriota, da bi osposobio jugoslovensku vojsku za odbranu od agresora. Agresori su se u to vreme sasvim javno prepoznavali i tu nije bilo nikave dileme: to su bili fašistička Nemačka i Italija, kao i njihovi saveznici Mađarska i Bugarska, što se ubrzo u aprilskom ratu 1941. godine i obistinilo. Knez Pavle nije bio simpatizer fašističke Nemačke i Italije, naprotiv, bio je anglofil i simpatizer tadašnjih zapadnih zemalja pre svega Engleske, Francuske i Grčke, i nastojao je da Jugoslavija ostane neutralna u predstojećem svetskom ratu, što je bilo veoma teško.

Nije tema ove knjige, ali se sve češće postavlja pitanje: šta bi se dogodilo sa Jugoslavijom da nije bilo vojnog puča 27. marta 1941. godine. Smatram da bi ovom temom trebalo da se pozabave istoričari i pravници, jer je cena martovskog puča bila

¹⁰ Glasnik broj 33. od 17. aprila 2006., str. 10.

ogromna: okupacija Jugoslavije, masovni ratni zločini i genocid nad Srbima, Jevrejima i Romima, 1.800.000. žrtava, tzv. Nezavisna Država Hrvatska, Jasenovac i ostali brojni koncentracioni logori smrti, građanski rat, potpuno uništena privreda i ogromne nenadoknadle štete od kojih se nikada nismo oporavili. Ratna šteta nikada nije naplaćena od agresora, čak je Bugarskoj i Mađarskoj oprostena.

O dr Davidu Albali postoji relativno brojna literatura koju navodimo po hronologiji publikovanja, bez pretenzije rangiranja i davanja ocene: Prof. Paulina Albala: *Dr David Albala kao Jevrejski nacionalni radnik*, Beograd, 1958., Jevrejski almanah 1957.-1958., str. 94.; Ljiljana Marković: *Jevrejska zajednica između dva rata*, Beograd, 1990.; Mihailo B. Milošević: *Jevreji za slobodu Srbije 1912.-1918.*, Beograd, 1995.; Mr Nebojša Popović: *Jevreji u Srbiji 1918.-1914.*, Beograd, 1997., str. 191.-192.; Milan Ristović: *U potrazi za utočištem – Jugoslovenski Jevreji u bekstvu od holokausta 1941.-1945.*, Beograd, 1998., str. 28. i 247.; Milan Koljanin: *Druga misija Dr Davida Albale u Sjedinjenim Američkim Državama 1939.-1942. godine*, Beograd, 2003., Jevrejski istorijski muzej – Beograd Zbornik 8. studije, arhivska i memoarska građa, str. 7.; *Srpski biografski rečnik* 1. A-B, Novi Sad, 2004., str. 85.; *Enciklopedija srpskog naroda*, Beograd, 2008., str. 12.; Paulina Lebl Albala: *Vidov život: Biografija Dr Davida Albale*, Beograd, 2008.

Kao što smo napred naveli, o dr Davidu Albalu postoji relativno brojna literatura, ali niko od autora u svojim radovima nije obradio poverljivu misiju dr Davida Albale u SAD 1939.-1942. godine, jedino *Milan Koljanin* u svom vrednom radu-studiji: *Druga misija Dr Davida Albale u Sjedinjenim Američkim Državama 1939.-1942. godine*. Čak ni Konstantin Fotić, koji je detaljno bio upoznat sa radom dr Davida Albale u SAD, i preko koga su poslani knezu Pavlu i Ministru inostranih poslova dr Aleksandru Cincar-Markoviću 12. njegovih izveštaja, ne spominje njega i njegov rad u svojim memoarima. Teško je objasniti koji su bili razlozi za njegovo izostavljanje, iako se radilo o jednoj važnoj, značajnoj državnoj misiji koja je bila poverljiva. Da li su bili u pitanju sujeta i zavist, jer Fotić nije bio o toj misiji ranije obavestjen, nego tek dolaskom dr Albale, i konačno verovatno da je smatrao da bi tu misiju trebalo da obavi on lično kao iskusni karijerni diplomata, a ne jedan laik u diplomatiji. Sigurno da je Fotiću smetalo što je dr Albala bio pod ličnom zaštitom kneza Pavla, i što mu nije bio podređen kao šefu diplomatskog predstavništva. Inače, dolazilo je nekoliko puta do nesuglasica između dr Albale i Fotića, naročito oko zakazivanja poseta kod visokih američkih funkcionera (traženje prijema kod predsednika F. Ruzvelta) mimo znanja i posredovanja poslanstva, kako je to već uobičajeno u diplomatiji. Zatim, veliki broj kontakata i veza na visokom političkom i privrednom nivou, sa predstavnicima štampe i sa brojnim javnim nastupima koje je dr Albala ostvario za tako kratko vreme, stvorio je kod Fotića animozitet prema dr Albali. To pokazuje pokušaj smanjenja njegove plate i vraćanja dr Albale u Jugoslaviju.

Dr David Albala (Beograd, 1. septembar 1886.-Vašington, 4. april 1942.), lekar, pisac i politički radnik. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Beogradu, a medicinu diplomirao u Beču 1910. U Beču se kao student upoznao sa cionizmom, i bio izabran za predsednika Udruženja jevrejskih studenata Balkana. U oba balkanska rata i u Prvom svetskom ratu učestvovao je kao lekar, sanitetski oficir i borac i prvim redovima, bio ranjen, preživeo je tešku kontuziju, pegavi tifus, koleru. Bio je nosilac Albanske spomenice i više domaćih i stranih odlikovanja. Srpska vlada dr Davida Albalu, tada kapetana, šalje u Sjedinjene Američke Države od septembra 1917. do novembra 1918.

godine, kao člana Srpske vojne misije, gde je radio intenzivno na tri polja: za okupiranu Srbiju, za pobjedu saveznika i za cionističku ideju. Uspeo je da pridobije simpatije i podršku američke jevrejske javnosti za borbu Srbije i finansijsku pomoć. Dr David Albala je uspeo, zahvaljujući saradnji sa sudijom Vrhovnog suda SAD, a kasnije i američkim delegatom na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine, dr Luisom Brandajsom, da kod predsednika Vudroa Vilsona obezbedi za Srbiju ratni zajam u visini od milion dolara. Srpski poslanik u Vašingtonu Ljuba Mihailović i pored svih zalaganja nije uspeo da dobije ovaj zajam, što je uspeo dr Albali. Na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine imenovan je za eksperta za jevrejska pitanja. Dr David Albala je bio oženjen Paulinom Albalom-Lebl (1891.-1967.), profesor, književnik i prevodilac.

Novembra 1917. godine britanska vlada je objavila Balfurovu deklaraciju kojom se Jevrejima priznaje pravo da osnuju svoju „narodnu domovinu“ u Palestini. U to vreme je u SAD dr David Albala, koji je sugerisao srpskom opunomoćenom ministru dr Milenku Vesniću da u ime srpske vlade javno podrži Balfurovu deklaraciju. Dr Milenko Vesnić je to i uradio 27. decembra 1917. godine, i uputio pismo za dr Davida Albalu sa izrazima simpatija srpske vlade i naroda njegovoj jevrejskoj braći za pravedno nastojanje na uskrснуću njihove voljene zemlje u Palestini. Srbija je posle britanske vlade podržala obnavljanje jevrejske države u Palestini. Pošto se radi o veoma važnom dokumentu, a koji nije široj javnosti bio poznat, ovde ga citiramo u izvornom obliku:

„Srpska ratna misija u Sjedinjenim Državama

Vašington 27. decembra 1917. godine

Moj dragi kapetane Albala,

Želim da izrazite Vašoj jevrejskoj braći simpatije Srpske Vlade i srpskog naroda za ponovnim uskrснуćem jevrejske države u Palestini, čime će oni ponovo zauzeti svoje istaknuto mesto u društvu naroda, shodno njihovim mnogobrojnim sposobnostima i njihovom nesumnjivom pravu. Uveren sam da će ostvarenje njihovih ideala biti ne samo od koristi za njihove sopstvene interese, već istovremeno i celokupnom čovečanstvu.

Vama je poznato, dragi kapetane Albala, da ne postoji drugi narod u svetu koji više simpatije ovaj plan od srpskog naroda. Zar mi ne prolevamo gorke suze na obalama Vavilona na dogledu naše ljubljene i tek nedavno izgubljene domovine? Kako da ne učestvujemo u težnjama i patnjama jevrejskog naroda, kad su se naši zemljaci Vašeg porekla i Vaše vere borili za njihovu srpsku otadžbinu tako hrabro, kao i Vaši najbolji sinovi?

Nama će biti žao, ako će nas i jedan od naših sugrađana Jevreja napustiti i vratiti se u njihovu obećanu zemlju, ali mi ćemo se tešiti nadom da će nam oni ostaviti zamašan deo svojih srdaca i postati najjačom vezom između slobodnog Izraela i Srbije.

Uveravajući Vas, dragi kapetane Albala, u svoje odlično poštovanje

Vaš Vesnić s.r.“

Ovo pismo dr Milenka Vesnića bilo je napisano na engleskom jeziku, pa je zahvaljujući dr Davidu Albalu objavljeno u svim važnijim američkim listovima, što je imalo i političkog značaja za Srbiju kao demokratsku i tolerantnu državu, koja se bori protiv izazivača Prvog svetskog rata Austro-Ugarske i Bugarske. Razume se da je i ovaj stav Srbije naišao na veliko odobravanje, kako u najširim jevrejskim sredinama, tako i u veoma uticajnim jevrejskim krugovima u SAD.

Nesumnjivo da je misija dr Davida Albale u SAD 1917. i 1918. godine bila veoma uspešna, pa je i sam dr Albala smatrao da je to bio krajnji domet njegovog

političkog rada za srpski i jevrejski narod, da je pridobio američko javno mnjenje za Srbiju, od Srbije dobio izraze blakonaklonosti prema Jevrejima, kao i za srpske Jevreje, a dobio je i podršku za cionističku ideju.

Pored navedenog, dr Albala je uspeo da preko jevrejske potporne organizacije Združenog distributivnog komiteta i Srpskog jevrejskog potpornog komiteta u Lozani uputi Jevrejima u okupiranom Beogradu pomoć od tri hiljade dolara.

U toku boravka u SAD 1917.-1918. godine, dr David Albala se angažovao u stvaranju dobrovoljačkih jedinica sastavljenih od američkih Jevreja, radi oslobođenja Palestine od turske vlasti, koja je bila u savezu sa Centralnim silama. Tako je u martu 1918. godine u Nju Jorku na Petoj aveniji u svečanom defileu prošla prva jevrejska brigada da se bori u Palestini. Brigadu su predvodili amarički major Vajt (*White*) i srpski kapetan dr David Albala. Slike ovog defilea na kojima se vide major Vajt i dr David Albala objavio je na naslovnoj strani časopis *American Weekly Jewish News*.

Između dva svetska rata, dr Albala je jedna od centralnih ličnosti jevrejskog javnog života u Jugoslaviji. Osnivač je cionističkog Jevrejskog nacionalnog društva u Beogradu, bio je član Izvršnog odbora Saveza cionista Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i član Izvršnog odbora Saveza jevrejskih veroispovednih opština Jugoslavije, a jedno vreme i njegov potpredsednik. Bio je pokretač i urednik tri jevrejska lista: *Jevrejskog glasnika*, *Glasnika Saveza jevrejskih veroispovednih opština Jugoslavije* i *Vesnika jevrejske sefardske veroispovedne opštine*.

Objavljivao je više članaka iz medicine i održao na stotine predavanja. Napisao je značajnu knjigu *Tuberkoloza pluća* (1925), kao i dva manja pozorišna dela (*Veče uoči Dana pokajanja* i *Kriza*).

U ovoj knjizi je prvi put publikovano dvanaeset izveštaja dr Davida Albale koje je on iz Kraljevskog jugoslovenskog poslanstva u Vašingtonu uputio Ministru inostranih poslova Dr Aleksandru Cincar-Markoviću u periodu od 1. februara 1940. do 8. februara 1941. godine. Zatim, u knjizi se nalazi i članak Pauline Albala: *Dr David Albala kao jevrejski nacionalni radnik*, koji je objavljen još 1958. u *Jevrejskom almanahu 1957.-1958.* u Beogradu.

Dr David Albala je stigao u Njujork brodom „Conte di Savoia“ 23. decembra 1939. godine, i 25. decembra se u Vašingtonu javio opunomoćenom ministru Konstantinu Fotiću, kome je saopštio cilj svoje misije u Americi. Tada je u Jugoslovenskom kraljevskom poslanstvu u Vašingtonu, savetnika dr Vladimira Ribarža, dr Božidara Sarića i Dušana Sekulića, poznati književnik Rastko Petrović bio prvi sekretar. U svojim izveštajima - ukupno dvanaest - koje je slao iz poslanstva Kraljevine Jugoslavije u Vašingtonu ministru inostranih poslova dr Aleksandru Cincar-Markoviću i knezu Pavlu Karađorđeviću, dr Albala vrlo detaljno opisuje koje je sve ustanove, institucije, ministarstva, kao i ličnosti iz političkog, privrednog, javnog i kulturnog života i štampe u SAD posetio, i šta je sve sa njima razgovarao. Od ličnosti, to su vrhunski političari, bankari, kongresmeni, senatori, sudije, novinari, publicisti i dr. Razume se da dr Albala u tim svojim izveštajima nije mogao da navede sve ličnosti sa kojima je imao kontakte, ali to je uradio u svom dnevniku, koji je vodio od prvog dana dolaska u SAD pa sve do kraja marta 1942. godine. Navodimo, samo radi ilustracije, svega nekoliko ličnosti sa kojima se dr Albala sastao: *Stephen Early*, šef političke kancelarije predsednika Ruzvelta, *Lyndon B. Johnson*, senator koji je kasnije postao Predsednik SAD, Eleonora Ruzvelt, supruga tadašnjeg Predsednika SAD Franklina Ruzvelta, *Felix Frankfurter* pomoćnik ministra

pravde, *Louis Brandeis*, sudija Vrhovnog suda SAD u penziji, *Herbert Feis* iz *State Department*-a, *Chaim Weizman*, predsednik Svetske cionističke organizacije, *Arthur Sulzberger*, glavni direktor *New York Times*-a.¹¹

Dvanaest izveštaja dr Davida Albale su značajni za istoričare i istraživače, jer se u njima daje pregled unutrašnje i spoljne politike SAD u navedenom periodu od početka 1940. do februara 1941. godine. Dr David Albala je bio razočaran zvaničnim stavom SAD o neutralnosti, inertnosti, nezainteresovanosti, neshvatanju nemačke agresije u Evropi, o istrebljenju Jevreja u okupiranim evropskim državama, i nepružanju pomoći malim državama koje su postale žrtve nemačke agresije. Razume se da je posebno bio pogođen odbijanjem SAD da odobre Jugoslaviji kredit za nabavku naoružanja. Naime, Kongres SAD je 26. februara 1940. godine doneo odluku da zajam ne može dobiti ni jedna država koja nije platila svoje ranije ratne dugove, što se odnosilo na Jugoslaviju koja nije platila svoje ranije ratne dugove. No, dr Albala nije gubio nadu, pa je nastojao da dobije kredit po drugom trgovačkom osnovu preko raznih banaka. Međutim, u međuvremenu je 6. aprila 1941. godine došlo do agresije Nemačke i Italije na Jugoslaviju, i okupacije Jugoslavije, tako da je svaka aktivnost ove misije u pogledu nabavke oružja postala bespredmetna.

Dr Milan Koljanin, svakako naš najbolji poznavalac života i rada dr Davida Albale, u svom radu-studiji: *Druga misija Dr Davida Albale u Sjedinjenim Američkim Državama 1939.-1942. godine*, koji je objavljen u Zborniku 8 Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu (2003), veoma uspešno i detaljno je obradio drugu misiju dr Davida Albale u SAD, na osnovu do sada neistraženog i izuzetno vrednog izvora *Dnevnika dr Davida Albale*, kao i na osnovu ostale arhivske građe.

U Vašingtonu je dr Albala saznao za genocid koji su vršili Nemačka i NDH prema Srbima, Jevrejima i Romima. Zahtevao je od hrvatskog bana Ivana Šubašića kao i predstavnika katoličke crkve u SAD da utiču na ustaše da prestanu sa ubijanjem Jevreja.

Agresija nacističke Nemačke, Italije, Mađarske i Bugarske na Jugoslaviju aprila 1941. godine, zatim okupacija i stravični i masovni ratni zločini i genocid nad Srbima, Jevrejima i Romima, duboko su potresli dr Davida Albalu. Dr Albala je bio već dosta narušenog zdravlja, tako da su svi ovi događaji doveli do daljeg pogoršanja njegovog zdravlja, pa je ovo pogoršanje dovelo do njegove smrti 4. aprila 1942.godine.

Jevrejskom istorijskom muzeju iz Beograda se zahvaljujem na ustupljenim fotografijama dr Davida Albale i Pauline Albale Lebl, kao i na članku Pauline Albale Lebl *Dr David Albala kao jevrejski nacionalni radnik*, koji smo uneli u ovu knjigu.

Na kraju želim da se zahvalim Njenom Kraljevskom Visočanstvu kneginji Jelisaveti Karadorđević koja je pomogla izdavanju ove knjige.

Nadam se da će ova knjiga doprineti da naša naučna, stručna i najšira javnost na neposredan način saznaju nove činjenice o patriotskoj delatnosti kneza Pavla Karadorđevića i dr Davida Albale u prevečerje Drugog svetskog rata.

Beograd, 14. avgust 2010.

¹¹ Milan Koljanin: *Druga misija Dr Davida Albale u Sjedinjenim Američkim Državama 1939.-1942.*, Beograd,2003., Jevrejski istorijski muzej-Beograd Zbornik 8., str. 24.-25.